STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02375

FUN TSAR UN TSORN

Hayyim Nahman Bialik

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

כלל־ביבליאָטעק

ח. נ. ביאַליק.

פון צער און צאָרן

אין שחיטה־שטאָט

דאָס לעצטע וואָרט.

כלל־פאַרלאַג
בערלין 1922־תרפ"ב

Klal-Verlag / Berlin SW 68 / Verlängerte Charlottenstr. 1b

Copyright by Klal-Verlag, Berlin, 1922.

Klal-Druckerei, Berlin

די פּאָעמע „אין שחיטה־שטאָט", וואָס ווערט דאָ פאָרגעלעגט דעם לעזער, האָט דער פּראָפעסער, אונזער נאַציאָנאַל־פּאָעט ח. נ. ביאַליק, אַליין איבערגעזעצט פון אונזער נאַציאָנאַל־שפּראַך העברע־איש*) אויף אונזער פאָלקס־שפּראַך, אויף פּראָסט אידיש.

אין יאָר 1903, נאָך דעם ערשטען קישינעווער פּאָגראָם, וואָס האָט אָנגעמאַכט אין יענער צייט אַזאַ רַעש אין דער וועלט, איז דער אידישער פּאָעט געקומען אין „שחיטה־שטאָט" צו זעהן מיט זיינע אויגען און „אָנטאַפּען מיט זיינע אייגענע הענט" די אַלע פאַרבליבענע סימנים פונם שרעקליכען חורבן. ער שפּאַנט אויף די חורבות, קריכט דורך די בוידימער, דורך די לעכעריגע דעכער, און קוקט זיך איין אין די אַלע שוואַרצע לעכער, אומעטום וואו עס „שוועבט נאָך איצט אַרום דער טויט־שרעק און פּאַכעט מיט אַ קאַלטען שוואַרצען פליגעל און פרירט די וואָרצלען פון די האָר אין קאָפּ". פון אַלע לעכער זעהט ער אויגען, שטומע אויגען, קוקען די נשמות פון קדושים און מאָנען נאָר און פרעגען אָהן לשון: „פאַר וואָס? פאַר וואָס? און נאָך אַמאָל פאַר וואָס?" דער גרינער שפּין, דער לעבעדיגער עדות, אויפן שחיטה־בוידעם, דערצעהלט אים די שרעקליכע מעשות, און פאַרן פּאָעטס אויגען שטעלען זיך פאָר מוראדיגע בילדער, „וואָס לעכערען דיין קאָפּ, פאַרברענען דיר דיין מח און טויטען דיר אייביג דיין נשמה".
און ער, דער פּאָעט, נעמט נישט מאַכען קיין „קלאָג־לידער", גיסען טרערען אויף די אידישע צרות. זיין גרויס הארץ פילט, אַז ווידער אַמאָל וויינען, מוסיף זיין נאָך אַ נייע „קינה" צו אונזערע אַלטע קינות—הייסט נאָר „פאַרשוועכען" דאָס אומגליק, וואָס דאַרף פאַרבלייבען „אומבאַקלאָגט

*) געווען געדרוקט מיטן פאַרשטעלטען נאמען „משא נמירוב" אין זשורנאל „הזמן" (אין יאר 1904) און אין יאר 1906 ארויסגעגעבען מיטן נאמען „בעיר ההרגה", צוזאמען מיט נאך צווי „צארן־לידער", אין א באזונדער ביכעל „משירי הזעם".

לדורות"... און דער גרויסער, טיפער „צַעַר" גיסט זיך דאָס מאָל אַרויס, ווי אַ הייס־פייערדיגע לאַווע, פונם פּאָעטס זידענדיגער נְשָׁמָה, צו־נויפגעמישט מיט שטורעמדיגען גאַל־ביטערען „צאָרן"...

גרויס איז דער צאָרן פונם פּאָעט אויף דער קאַלטבלוטיגער שייַ־נער פריהלינגס־נאַטור אין די שחיטה־טעג, אויפן ליכטיגען הימעל, וואָס לאַכט אויס די אומגליקליכע, אויף דער זון, וואָס „גיסט־אויס אומפאַרשעמט ווי תָּמִיד פאַר יעדער שוועל, פאַר יעדער טיר, איר שפּילליכט און וואַרפט אַרויס איר גאָלד פאַר די חֲזֵרִים". אויף דער אויבערשטער מאַכט, וואָס האַלט זיך ווי אַ יורד — און מער פון אַלס אויף זיינע געפאַלענע ברידער, „חַשְׁמוֹנָאִים'ס יוֹרְשִׁים, די אייניקלעך פון אייביגע קְדוֹשִׁים, וואָס האָבען אין יענעם שחיטה־טאָג זיך אויס־באַהאַלטען אין יעדער לאָך צו דריי מְנָיָנִים און גרויס געמאַכט גאָטס נאָמען"... דער צַעַר פון חִלוּל־הַשֵּׁם, פון פאַרשוועכען דעם כָּבוֹד פונם אידישען פאָלק און מאַכען אים צו שאַנד, — אַט דער גרויסער שמערץ פילט אָן דעם פּאָעטס נְשָׁמָה מיט גאַל און גיסט און זיין צאָרן פלאַקערט אויף ווי פלאַם־פייער. אֶמֶת, אין דער זעלבער צייט איז שטאַרק זיין רחמנות אויף די אומגליקליכע ברידער זיינע, אויף די „אייביג פאַר־שעמטע", און גאָט אפילו בעט זיי מְחִילָה „פאַר זייער ביטערען, פינסטערען לעבען, פאַר זייער צען מאָל ביטערען פינסטערען טויט", און אינם טאָג פון תַּעֲנִית אין שול קלינגט אין זיינע אויערען גאָטס ווערטער: „דו הערסט? זיי קלאַפּען זיך אין ברוסט ,אָשַׁמְנוּ', זיי בעטען, איך זאָל זיי פאַרגיבען... צי זינדיגט דען אַ שאָטען אויף די ווענט — אַ שאַרבען אַ צעבראָכענער, אַ טויטער וואָרעם?"... אָבער פאַר אונזער פּאָעט, וועלכער גאַרט צו הערען „אַ גרויסען דונער, וואָס זאָל זיך אָפּרעכנען פאַר אַלע דורות, און איינליינען די וועלט, צערייסען הימלען", — פאַר אים צו־צוזעהן זיין אייגען פאָלק אינם בילד פון אַ צעבראָכענעם שאַרבען, פון אַ טויטען וואָרעם — ווי גרויס דאַרף זיין דער צַעַר, ווי אָנגעזאָפּט מוז ער זיין מיט צאָרן!...

נאָך קיין גאַנצע דריי יאָר זענען נישט איבערגעגאַנגען, זינט די דאָזיגע פייערדיגע פּאָעמע האָט זיך אַרויסגעגאָסען פון דעם פּאָעטס טיפען האַרצען, און אין אַ געווויסער הינזיכט איז עס שוין ווי ניט אין היינטיגע צייטען געשריבען, נאָר כִּמְעַט ווי אַ היסטאָרישע זאַך. „היסטאָריש" איז נישט די שְׁחִיטָה גופא: מיר האָבען ערשט נישט

לאַנג גרעסערע שחיטות איבערגעלעבט, און אַנשטאַט איין שחיטה־שטאָט האָבען מיר אין די בלוטיגע אָקטאָבער־טעג פון פאָריגען יאָר געהאַט אַ סך, אַ סך „שחיטה־שטעט“,—נאָר דאָס שענדליכע בילד, וואָס דער פּאָעט שטעלט פאָר. אין פיל מְקוֹמוֹת האָבען אידישע יונגע־לייט שוין זיך נישט באַהאַלטען אין די לעכער, נאָר ווי ווייט מעגליך אַרויסגעשטעלט זיך מיט העלדענמוט, ווי אֱמֶתע „חשמונאים'ס יורשים“, קעגען דעם בלוטיגען ווילדען שׂוֹנֵא און געראַטעוועט דעם כבוד פונם אידישען פאָלק. און איצט, אַז מיר וועלען לייענען די בייז־צאָרענדיגע ווערטער פונם פּאָעט קעגען אונזערע ברידער, וועלען מיר נאָר באַ־וואונדערען זיין העכסט־פּאָעטישע קראַפט, און האָבען דערביי די נֶחָמָה, אַז דאָס איז געזאָגט געוואָרען אויף פריהער, נישט אויף היינט.

דער „צַעַר“ איז נאָך אַלץ גרויס, זעהר גרויס, אָבער עס קאָן שוין נישט זיין דער „צאָרן“ אויף די אייגענע ברידער...

ניסן, תרס"ו.

י. ח. רבניצקי.

I.

אין שְׂחִיטָה שטאָט.

„... פון שטאָל און אײזען, קאַלט און האַרט און שטום,
שמיד אויס אַן הארץ פאר זיך, דו מענש, — און קום!
קום געה אין שחיטה-שטאָט, זאָלסט זעהן מיט דיינע
אויגען,
זאָלסט אָנטאַפּען מיט דיינע אייגענע הענט,
אויף צוימען, סלופּעס, טויערען און ווענט,
אויף שטיינער פון דער גאַס, אויף אַלע העלצער,
דאָס שוואַרץ-פאַרטרוקענט בלוט מיט די געהירען
פון דיינע ברידערס קעפּ און העלזער.
און אומבלאָנזשען זאָלסט דו צווישען חורבות
דורך ווענט צעבראָכענע מיט אויסגעקרימטע טירען,
פאַרביי צעשטירצטע אויוועס, האַלבע קוימענס,
אָנטבלויסטע שוואַרצע שטיינער, האַלב-פאַרבּרענטע
ציגעל,
וואו פייער, האַק און אייזען האָבען נעכטען

אויף דער בלוט-חתונה א ווילדען טאַנץ געשפּילט;
און קריך דורך בוידימער, דורך לעבעריגע דעכער,
און קוק זיך איין אין אַלע שוואַרצע לעכער—
דאָס זענען אָפ׳נע, שוואַרצע, שטומע וואונדען,
וואָס וואַרטען מער אויף קיין רפואָה אין דער וועלט...

אין גאַסען וועסטו געהן, מיט פעדערען פאַרפּלייצטע—
דו באָדסט זיך אין א טייך, א ווייסען טייך,
וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט פון מענשענס בלוטיגען
שוויים;
דו טרעטסט אויף גאַנצע בערג צעפליקטע האָב-און-
גוטס—
דאָס זענען גאַנצע לעבענס, גאַנצע לעבענס,
צעבראָכענע אויף אייביג ווי א שאַרבען!
דו געהסט, דו לויפסט, דו פּלאָנטעסט זיך אין חורבן,
מעש, זילבער, פוטער, שמות, זייד און אַטלעס,
צעריסענע, צעפליקטע אויף פּיץ-פּיצלעך,
מיט פיס צעטראָטענע שבתים, ימים-טובים, נדנס,
טליתים, תפלין, פאַרמעט, שטיקער תורה,
יריעות הייליגע, קלאָר ווייסע וויקעלעך פון דיין נשמה,
זעה, זעה, זיי וויקלען זיך אַליין אַרום דיין פוס
און קישען דיר די טרעט פון מיסט אַרויס
און ווישען אָפּ פון דיינע שיך דעם שטויב...—
דו לויפסט? צו ליכט און לופט אַנטלויפסטו?

אַנטלויף, אַנטלויף—דער הימעל לאַכט אויס דיר!
די זון וועט דיר מיט שפּיזען אויסשטעכען די אויגען,
אַקאַציען, מיט פרישע גרינס-און-וויים באַצויגען,
וועל'ן סמ'ן דיך מיטן ריח פון בלוט און בליטען,
דיין קאָפּ מיט בלימעלעך און פעדערען באַשיטען,
און שטיקלעך גלאָז פון מיטען גאַס מיט טויזענט גלאַנצען
וועל'ן דיר אַנטקעגען אויף דיין בייז-וואונדער טאַנצען...
דען גאָט האָט דיר מיט מילדער האַנט געשיינקט אַ צווילינג:

אַ שחיטה מיט אַ פריהלינג;
דער גאָרטען האָט געבליהט, די זון געלויכטען—
און דער שוחט האָט געשחט'ן...
דער חלף האָט געגלאַנצט, און פון דער וואונד
האָט בלוט מיט גאָלד געפליסט...
אַנטלויפסט? באַהאַלטסט זיך אין אַ הויף?—אומזיסט!
אָט איז אַ בערגעל מיסט!
דאָ האָט מען צוויי געקעפּט: אַ אידען מיט זיין הונט...
אין מיטען הויף האָט נעכטען זיי איין האַק געקעפּט
און היינט האָט זיי אַהער איין שוויין פאַרשלעפּט,
געשנאָרט, געגריבעלט זיך אין זייער אויסגעמישטען בלוט.
שאַ, מאָרגען וועט אַ פרישער רעגען קומען
און אָפּשווויינקען דאָס בלוט אין רינשטאָק, ס'זאָל ניט שרייען
צום הימעל גוואַלד פון מיסט אַרויס, און אפשר

איז שוין דאָס איינגעזונקען אין דעם תהום דעם שטומען
און זייגט די דערנער אָן בּאַ אַ פּלויט אַ קרומען,
און מאָרגען וועט די זון, ווי היינט, ווי נעכטען,
ווי אַלע טאָג, אַ ליכטיגע אַרויסגעהן
פון מזרח זייט, געמינערט ניט אַ האָר נישט,
און שאַ, און שטיל, און גלייך ווי גאָר נישט...

און ווילד, משוגע ווילד, פאַרקריכסטו אויף אַ בוידעם
און בּלייבּסט דאָרט שטעהן אין פינסטערניש אַליין;
דו פילסט? דאָ שוועבּט נאָך איצט אַרום דער טויט-
שרעק
און פאָכעט מיט אַ קאַלטען שוואַרצען פליגעל
און פרירט די וואָרצלען פון די האָר אין קאָפּ;
און דאָ און דאָרט, פון אַלע שוואַרצע לעכער —
זעה אויגען, אויגען, שטומע אויגען קוקען...
דאָס קוקען די נשמות פון די קדושים,
פאַרוואָגעלטע, פאַרשטויסענע נשמות,
וואָס האָבּען זיך אינאיינעם דאָ אין ווינקעל
צונויפגעפּרעסט דערשראָקענע—און שווייגען...
אָט דאָ האָט זיי די שאַרפע האַק געפונען
און אָט אַהערצו קומען זיי אַ קוק טון,
צום לעצטען מאָל אין זייערע שוואַרץ-אַפּלען
פאַרחתמ'נן פון זייער סוף דעם אָפּשיין,
די גאַנצע שרעק פון זייער טויט דעם ווילדען,

די גאַנצע תּוכחה פֿון זייער וויסטען לעבען...
און ציטערענד, ווי טויבען פֿאַר דער שחיטה,
דאָ טוליען זיי זיך צו דעם דאַך אינאיינעם
און קוקען לאַנג אויף דיר מיט שטומע אויגען,
וואָס מאָנען נאָר און פֿרעגען דיך אָהן לשון
און טענ'ן שטומערהייט אַלץ יענע אַלטע טענה,
וואָס האָט נאָך קיינמאָל ניט דערגרייכט צום הימעל
און וועט צום הימעל קיינמאָל ניט דערגרייכען:
„פֿאַר וואָס, פֿאַר וואָס? און נאָך אַמאָל פֿאַר וואָס?..."

און דו פֿאַררייסט דעם קאָפּ—ניטאָ קיין הימעל!
אַ דאַך, אַ שטומער דאַך, מיט שוואַרצע שינדלען;
אָט הייננט אַ שפּין—געה, פֿרעג דעם גרינעם שפּין!
ער האָט געזעהן אַלצדינג, ער איז אַן עדות,
איין לעבעדיגער עדות אויף דעם בוידעם,
לאָז ער זשע דיר דערצעהלען אַלע מעשׂות:
אַ מעשׂה פֿון אַ בויך מיט פֿעדערען געפֿילט,
פֿון נעז-לעבער מיט נעגעל, קעפּ מיט האַמערס,
פֿון מענשען נאָכן קוילען קאָפּ-אַראָפּ, ווי גענז,
צום באַלקען פֿון דעם בוידעם אויפֿגעהאַנגען,
און פֿון אַ קינד אַ איינגעשלאָפֿענס מיט זיין מאַמעס
צעשפּאָלטענע און טויטע ברוסט אין מיילכען,
און נאָך אַ קינד אַ לעבעדיגס צעריסען,
אינאיינעם מיט זיין לעצטען שריי אויף צווייען—

א האַלבער „מאַ...!“ און „מאַמע“ ניט געענדיגט...
און נאָך, און נאָך פיל מוראדיגע מעשות,
וואָס לעכערען דיין קאָפּ, וואָס עקבערן דיר דעם מוח
און טויטען דיר אויף אייביג דיין נשמה.
און דו דערשטיקסט אין קעל דיין ווילדען בריל
און שפּרינגסט אַראָפּ און לויפסט אַרויס אין גאַס—
און נאָך אַמאָל פאַר דיר א וועלט ווי נעכטען,
און אומפאַרשעמט גיסט אויס די זון, ווי תּמיד,
פאַר יעדער שוועל, פאַר יעדער טיר, איר שפּילליכט
און וואַרפט אַרויס איר גאָלד פאַר די חזרים...

נאָר ווייטער געה, אַנטלויף פון ליכט, באַהאַלט זיך,
אין דר'ערד אַריין פאַרקריך, אין שווארצען קעלער,
און פרעס דאָרט אויף דיין שטאָלען הארץ פאַר וועהטיג:
דו זעהסט? דאָ האָבען אומריינע ערלים
די ריינע טעכטער פון דיין פאָלק געשענדעט.
אויף איינער צען, אויף איינער צען, די מוטער—
דער טאָכטער אין די אויגען, און די טאָכטער—
דער מוטער אין די אויגען, פאַרן קוילען,
בעתן קוילען, נאָכן קוילען... נעם זשע,
בן-אָדם, נעם טאַפּ אָן מיט דיינע הענט די פלעקען
פון בלוט מיט עפּעס אַנדערש אויף דער קישען,
וואו מיט זיין האַק, וואָס טריפט נאָך ווארעם בלוט,
האָט זיך א ווילדער חזיר-מענש געוואַלגערט...

און זעה, בן-אָדם, זעה: אין יענעם ווינקעל,
דאָרט אונטער יענער פּאָס, בּאַ יענעם קאַסטען,
פאַרשטעקט אָהן אָטעם זענען זיך געליגען
חתנים, ברידער, מענער, זין און טאַטעס
און צוגעקוקט פון זייער לאָך ווי ס׳צאַפּלען
און וואַרגען זיך מיט אייגען בּלוט און עקעל
די הייליגע, די ריינע, פרומע לייבּער,
געדראָשענע פון טמא׳ן גוי און אייזען—
דאָס צוגעקוקט, אין דר׳ערד געליגען און געשוויגען,
און ניט די אויגען זיך אַרויסגעריסען,
דעם קאָפּ זיך ניט צעקלאַפּט און ניט אַראָפּ פון זינען...
און אפשר האָט נאָך יעדערער פון זיי בּאַזונדער
פאַר זיך געפּליסטערט שטיל מיט זיינע לעפּצען:
„טו, גאָטעניו, אַ נס, פאַרבּלענד זיי, גאָט, די אויגען,
זיי זאָלען מיך, דיין קנעכט, ניט זעהן..." און נאָכדעם,
ווען איינע האָט זיך יאָ ערוואַכט צום לעבען,
פון בּלוט און שמוץ אַרויס צום וויסטען לעבען,
פאַראומרייניגט פאַר זיך, פאַר גאָט, פאַר בּיידע וועלטען—
איז ער, דער מאַן, פון לאָך אַרויסגעקראָכען
צו גאָט אין שול געלאָפען בּענטשען „גומל"
און פרעגען דאָרט בּאַם רב אַ פרומע שאלה:
„צי מעג ער מיט זיין אשה וייטער לעבען?..."

אַרוים קריך, מענש, קום ווייטער, כ׳וועל דיר ווייזען
באַהעלטענישען — שטאַלען פון חזרים,
און זעה מיט דיינע אויגען אַלע מיסטען,
וואו דיינע ברידער, חשמונאים׳ס יורשים,
די אייניקלעך פון אייביגע קדושים,
אין יעדער לאָך צו דריי מנינים האָבען
אין יענעם שחיטה-טאָג זיך אויסבאַהאַלטען
און גרוים געמאַכט צווישען מיסט מיין נאָמען...
אַנטלאָפען, ווי די מייז, באַהאַלטען זיך, ווי וואַנצען,
און, ווי די הינט, געשטאָרבען... און צו מאָרגענס
איז פון זיין שטוב אַ זון אַרוים און האָט געפונען
אין מיסט זיין טאַטענס פגר... וואָס-זשע וויינסטו,
מענש?
צו וואָס פאַרדעקסטו מיט די הענט דיין פנים? —
קריץ שטאַרקער מיט די ציין אין פלאַץ פאַר
ווערהטיג!

איצט געה אַראָפּ אין טאָל, דאָרט גרינט אַ גאָרטען,
אין גאָרטען שטעהט אַ שטאַל, די טויטע שטאַל;
וואו איינגעשלאָפענע אויף זייערע קרבנות,
טויט-שכורע פון בלוט, וואַמפּירען ווילדע —
זעה, ליגען דאָ אין שטאַל צעוואָרפען רעדער
צעבראָכענע, מיט בלוט און מארך פאַרשפּריצטע,
מיט שפּיצען אָפענע און אויסגעשטרעקטע,

ווי פינגער מערדערשע צו עמיצענס אַ האַלז.
וואַרט אויס, פֿאַרנאַכט, ווען פייערדיג און בלוטיג
וועט אונטערגעהן אין מעריב-זייט די זון—
זאָלסט דו זיך שטיל אַריינ׳גנבֿ׳ן אין שטאַל—
און ווער פֿאַרפֿאַלען דאָרט אין תּהום פֿון שרעק...
אַ שרעק, אַ שרעק! זי שוועבט דאָ אין דער לופֿטען,
זי רוהט אויף אַלע ווענט, זי איז איינגעפּרעסט אין
שטילקייט...
שאַ, הער זיך איין: סע רירען זיך די רעדער...
דאָס צאַפּלען דאָרט פֿון אונטען שטיקער איברים,
זיי וואַרפען זיך אין אייגען בלוט און גוססען...
אַ שטילער קרעכץ, אַ כאָרכלען פֿון אַ האַלז,
אַ ניט דערקווילעטער, אַ לעצטער זיפֿץ,
אַ צוגעשטיקטער רוף, אַ קריץ פֿון ציין...—
דאָס אַלעס וואַלגערט זיך דאָ ערגיץ אונטער רעדער,
און שלאָגט זיך אָן די שפּיצען, אָן די העלצער,
און שפּאַרט זיך דורך פֿון לעכער און פֿון שפּאַלטען
און בלייבט פֿאַרגליווערט הייגנען אין דער לופֿטען,
אַ שוואַרצע חופּה אויף דיין קראַנקען קאָפּ.
אַ וועה, אַ שטומער וועה, אַ צער, אַ גרויסער צער...
יסורים שטומע פּלאָטערען... שאַ, שטילער,
ס׳איז נאָך דאָ עמיצער מיט דיר, ער בלאָנזשעט
מיט צוגעמאַכטע אויגען אין דער פֿינסטער,
פֿאַרטיפֿט אין אָפּגרינדען פֿון גרויסען אומעט,

שטרעקט אוים פאַר זיך צוויי דאַרע הענט צום
שוואַרצען
מיט שטומע אנגסטען אָנגעפילטען חלל
און טאַפּט דאָס פינסטערניש מיט בלינדע פינגער,
ניט זוכענדיג קיין אויסוועג פאַר זיין טרויער—
ס'איז ער, ס'איז ער אַליין, דער גרויסער שמערץ-גייסט,
וואָס האָט זיך זעלבסט פאַרשלאָסען דאָ אין תּפיסה
און אָהן רחמנות זיך אַליין פאַרמשפּט
אויף אייביגע, אויף גרויסע שטומע ליידען;
און ערגיץ דאָ אין שטאַל, אַרום אייך ביידע,
איז נע-ונד, און שוועבט אַרום און רוהט ניט,
און קאָן פאַר זיך קיין ווינקעל ניט געפינען,
אַ מידע, אַ טויט-מידע, שוואַרצע שכינה.
האַרץ-רייסענד! וויינען וויל זי — און זי קאָן ניט,
כאָטש איין געשריי טון — און זי שווייגט...
שטיל וואַרגט זי זיך מיט אירע טרערען,
פאַרשפּרייט די פליגעל איבער די קדושים,
פאַרלייגט דעם קאָפּ אַרונטער און פאַרגעהט זיך
און וויינט, און וויינט אין זיך אָהן לשון...

— — — — — — — — — — — — — — —

שאַ, געה פאַמעליך צו, פאַרשלים די טיר
און אויג-אויף-אויג בלייב איבער דאָ מיט איר.
און לאָז זיך אָנזאַפּען אויף אייביג דיין נשמה
מיט אירע שטילע, ברענענדיגע ליידען;

און ווען אין דיר וועט אַלעס אָפּשטאַרבען און שווייגען—
נעם ריר זיי אָן — זיי וועלען אויפלעבען און ריידען.
און געה אַוועק, צעטראָג זיי אין דיין שוים
אין אַלע עקען פון דער גאַנצער וועלט
און זוך, נאָר ניט געפין, פאַר זיי קיין נאָמען...

איצט געה ארוים פון שטאָט, ווען קיינער זעהט
ניט,

און שלייך זיך שטיל, פּאַמעליך צום בית-עלמין,
און שטעל זיך אויף די פרישע קדושימס קברים,
און שטעה, און קוק, און לאָז אראָפּ די ברעמען—
און ווער פאַרשטיינערט!
דיין האַרץ זאָל אויסגעהן, חלש'ן אַ טרער—
נאָר טרוקען, ווי אַ שטיין, אין מדבר בלייבט דיין אויג;
און שרייען וועסטו וועלען, רייסען קברים,
און ברילען ווי אַן אָקס צום שחיטה-באַנק געבונדען—
נאָר שטום, ווי די מצבות, בלייבסטו שטעהן.
נעם קוק זיי אָן, דאָ זענען זיי די קדושים,
דאָ ליגען זיי געשחט'נע, ווי קעלבער,
און האָסט פאַר זיי קיין טרער, ווי איך—קיין לוין...
איך בין אַהער געקומען, טויטע ביינער,
באַ אייך מחילה בעטען: זייט מיר מוחל!
זייט מוחל אייער גאָט, איר אייביגע פאַרשעמטע,
פאַר אייער ביטערן פינסטערן לעבען זייט מיר מוחל,

פאַר אייער צען מאָל ביטערן פינסטערן טויט.
אַז איר וועט קומען מאָרגען אונטער מיינע טירען
און אָנקלאַפּען בּאַ מיר און מאָנען לוין—
וועל איך אייך עפענען, קומט זעהט — איך האָב נישט!
אַ גאָטס רחמנות איז אויף אייך — נאָר כ'האָב נישט!
אַ יורד בין איך, גלייך מיט אייך פאַראָרימט...
און וועה, און וואונד, און וועה איז אַלע וועלטען!
און לאָזען אַלע הימלען ברומען פאַר רחמנות!—
אַזעלכע קרבנות — און אומזיסטע!
אומזיסט אַזוי געלעבּט, אַזוי געשטאָרבּען,
ניט וויסענדיג צו וואָס, פאַר וואָס, פאַר וועם?
אין וואָלקען איינגעהילט איר קאָפּ וועט אייביג
מיין אַלטע שכינה וויינען שטיל פאַר בושה,
און נאַכט אויף נאַכט וועל איך אַראָפּ פון הימעל
באַוויינען זיך אויף אייער קבר...
די שאַנד איז זעהר גרויס, און זעהר גרויס דער וועהטיג—
און וואָס איז גרעסער? — זאָג שוין דו, בּן-אדם!
ניין, שוייג בעסער, און זיי אַ שטומער עדות,
אַז דו האָסט מיך אין אָרימקייט געפונען
און צוגעזעהן מיין עלענד און מיין טרויער.
און געהענדיג צוריק — נעם מיט, בּן-אָדם,
אַ טייל פון צער מיינעם, פון שטילען וועהטיג,
און מיש אים אויס מיט צאָרן-גיפט און וואַרף אים
אין שויס פון די נאָך-לעבעדיגע מתים...

ווילסט געהן צוריק — פארקוקסטו זיך אויף גרעזלעך
א פרישע יונגע בשורה פון א פריהלינג
פילט אָן דיין הארץ, באהויכט דיר דיינע אויגען
מיט שטילען באנג נאָך ווייטען, נייען לעבען,—
ס׳איז קברים-גראָז, סע שמעקט מיט טויט, בן-אדם! ...
רייס אויס א הויפען גראָז, פארוואָרף דאָס הינטער
זיך
און זאָג דערביי, צומאכענדיג די אויגען:
„מיין פאָלק איז אָפּגעריסען גראָז — צי קאָן דען
אָן אָפּגעריסענעם נאָך לעבען? ...״
און קוק זיך מער ניט אום — אנטלויף פון דאנען,
צו די נאָך-לעבעדיגע לויף, ס׳איז היינט א תענית,
און פאַל אריין צו זיי אין שול, און ווער פארפאלען
אין זייער ברענענדיגען ים פון טרערען...
דו הערסט? יללות, ווילדע, שרעקליכע יללות,
דורך מיילער אָפענע, דורך ציין פארקלעמטע,
צערייסען זיך אויף טויזענט לעבעדיגע שטיקער,
פארמישען זיך און גיסען זיך צונויף
אין איין פארצווייפעלטען און מוראדיגען יאָמער,
וואָס ווארפט זיך, ווי א קראנקער, אין דער לופטען
אויף קעפ, פארריסענע צום פייכטען באלקען,
אויף פנימער, פאר וועהטיג אויסגעקרימטע... —
א גרויל, א גרויל! א פראָסט נעמט דורך דיין לייב!
אזוי קלאָגט נאָר א פאָלק, וואָס איז פארלוירען,

וואָס אַש און רויך איז זיין נשמה, און אַ מדבר,
אַ וויסטער מדבר, איז זיין הארץ געוואָרען;
קיין איינציג גרעזעל האַס, קיין קערינדעל נקמה!
דו הערסט? זיי קלאַפּען זיך אין ברוסט „אשמנו!",
זיי בעטען, איך זאָל זיי די זינד פאַרגיבען...
צי זינדיגט דען אַ שאָטען אויף די ווענט—
אַ שאַרבּען אַ צעבראָכענער, אַ טויטער וואָרעם? —
וואָס בעטען זיי? וואָס שטרעקען זיי די הענט?
אַ פויסט וואו איז? וואו איז אַ גרויסער דונער,
וואָס זאָל זיך אָפּרעכנען פאַר אַלע דורות,
און איינלייגען די וועלט, צערייסען הימלען,
מיין שטול, מיין כסא-כבוד, איבערקערען!...

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

און הער בן-אדם!
צעשרייט דער חזן זיך באַם עמוד:
„טו, גאָט, פאַר די גע'שחט'נע קרבנות!
פאַר די צדיקים טו, פאַר פרומע זקנים!
פאַר זייגענדיגע קינדער טו, פאַר פּיצלעך קינדער!"
און נאָכשרייען מיט קולי-קולות וועט דער עולם,
אַזוי אַז אַלע ווענט און זיילען פון דעם הויז
מיט דיר אינאיינעם וועלען ציטערן פאַר פחד—

ווען איך אויף דיר אַן אַכזר זיין, אַ גרויסער אַכזר —
מיט זיי ווען דו באַ מיר ניט ווינען!
און הויבט זיך אויף אין דיר אַ בריל און רייסט זיך —
דערשטיק איך אים צווישען דיינע ציין!
דו זאָלסט דאָס אומגליק ניט ווי זיי פאַרשווייגען,
פאַרבלייבען זאָל דאָס אומבאַקלאָגט לדורות...
און דיין ניט-אויסגעוויינטע טרער באַגראָב אין זיך,
אין הארצען טיף פאַרמויער זי, בוי אויס דאָרט
פון האַס, פון גרימצאָרען און גאַל פאַר איר אַ פעסטונג,
און לאָז זי וואַקסען דאָרט אַ שלאַנג אין נעסט,
און זויגען זאָלט איר איינער פון דעם צווייטען,
און תמיד בלייבען הונגעריג און דאָרשטיג;
און ווען אַ בייזער יום-הדין וועט קומען —
צעברעך דיין הארץ, באַפריי די בייזע שלאַנג!
און לאָז זי אָפּ ווי אַ פאַר׳סמ׳טע פייל,
טויט-הונגעריג מיט ברענענדיגען גיפט,
אין מיטען הארצען פון דיין אייגען פאָלק...

און מאָרגען געה אַרויס אין גאַס, בן-אדם,
און זעה: אַ מאַרק, אַ מאַרק פון לעבעדיגען בראָכוואַרג!
דערשלאָגענע, האַלב-טויטע מענשען-ווערים,
צעבראָכענע און אויסגעקרימטע ריקענס,
פאַרוויקעלטע אין שמאַטעס הויט און ביינער,
מיט קינדער ווייסטע קאַליקעס, מיט ווייבער

צום טויט פאַרמאַטערטע און איינגעדאַרטע,
אַ היישירעק, סוף־זומערדיגע פליגען,
באַפאַלען טיר און טויער, אַלע פענסטער,
באַלאַגערען די שוועלען פון די הייזער
און שטרעקען אויס, געלערענטע צו בעטלען, קרומע
הענט
מיט אויפגעדעקטע אייטעריגע וואונדען,
און יעדערער שרייט אויס זיין פעקעל סחורה,
פאַררייסענדיג די לויזע אויגען צו די פענסטער,
ווי קנעכט, ווי הינט געשלאָגענע צום בעל־הבית!
אַ גראָשען פאַר אַ וואונד, אַ גראָשען פאַר אַ
וואונד!
אַ גראָשען פאַר אַ טאָכטער אַ געשענדטע!
אַ גראָשען פאַר אַן אַלטען טאַטענס טויט
און פאַר אַ יונגען חופּה־זון אַ קדוש!

צום בית־הקברות מיט די טאָרבעס, שלעפּער!
אַהינצו געהט, גראָבט אויס די ווייסע ביינער
פון אייערע קדושים׳ס פרישע קברים,
שטאָפּט אָן די טאָרבעס, יעדערער זיין טאָרבע,
און לאָזט זיך אין דער וועלט אַריין, און שלעפּט זיך
פון שטאָט צו שטאָט, וואו ערגיץ אַ יריד,
און אונטער אַלע פרעמדע הויכע פענסטער
זינגט הייזעריגע בעטלערשע נגונים,

און רחמים בעט, און שנאָרערט אוים, און שווינדעלט,
ווי ביז אהער, מיט אייער פלייש און ביין.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

און איצט גענוג, אנטלויף, דו מענש, אנטלויף אויף
אייביג!

אין וויסטען מדבר לויף — און ווער משוגע!
צערייס אויף טויזענט שטיקער דיין נשמה
און ווארף ארוים דיין הארץ פאר ווילדע הינט;
און לאָז דיין טרער אראָפפאלען אויף הייסע שטיינער
און דיין געשריי זאל איינשלינגען דער שטורעם...

II.

דאָס לעצטע וואָרט.

(גְבִיאיש)

איך בין צו אייך פון גאָט געשיקט:
ער האָט געזעהן, איר ווערט דערשטיקט;
ער האָט געזעהן, איר פוילט און פאַלט,
איר ווערט פון טאָג צו טאָג מער אַלט;
און אָפּגעלאָזט האָט זיך די האַנט
און אויסגעלאָזט האָט זיך די מאַכט—
און גאָט האָט זיך אין אייך דערמאָנט,
און ער האָט מיך צו אייך געבראַכט.

און גאָט האָט מיר געזאָגט אַזוי:
„צו שווער דער יאָך — איך קאָן ניט מער!..
געה רייס פון זייער האַרץ איין ,אוי' !
שיס אויס פון זייער אויג אַ טרער!
און שווער זאָל זיין די טרער און ביטער

און הויך זאָל זיין דער לעצטער קרעכץ,
אזוי — די ערד זאָל טון א ציטער
און אָפּטרייסלען פון זיך דאָס שלעכטס".

איך האָב געפּאָלגט און בין געגאַנגען,
מיין וועג איז פול געווען מיט שטיינער;
נאָר איין געפיל און איין פאַרלאַנגען
האָט טיף געגליהט אין מיינע ביינער;
איך האָב געפילט, איר זענט בּאַ שלאַנגען...
און מיט אייך, בּאַ אייך — קיינער, קיינער...
מיך האָט געטריבּען אייער וועהטיג,
איך האָב געמיינט מיין הילף איז נייטיג.
איך בּין געשטראָפט פון גאָט מיט הארץ:
איך האָב א הארץ, וואָס קריינקט פאַר יענעם,
וואָס קאָרטשעט זיך פון פרעמדען שמארץ
און ווערט פאַרבּרענט פון יעדענס גיהנם...
איך האָב געהערט, עס איז אייך שווער,
האָב איך געמיינט, איר פילט און ווייסט
און ווארגט זיך שטיל מיט אייער טרער
און זוכט א הילף און בּעט א טרייסט,—
און טייער זענען די מינוטען...
„איך געה, איך קום — כ'וועל היילען וואונדען,
מיט אייך אינאיינעם וועל איך בּלוטען,
און וואו מען דארף, וועל איך פאַרבּינדען,

און וואו מען מוז, וועל איך אָפּלעקען
דאָס בלוט, וואָס טריפט פון אייער וואונד.
כ׳וועל טרייסטען, בעטען, וויינען, וועקען—
און וועל ניט לאָזען געהן צו גרונד!
איך געה, איך קום — איך טראָג א טרייסט,
איך טראָג א בשורה פון נחמה;
איך בין געבענשט פון גאָט מיט גייסט—
אייך וועל איך שיינקען מיין נשמה...
איך בין פון גאָט מיט מוט באַשמידט,
וואָס רייסט אוים בערג און ווערט ניט מיד,
וואָס לאָזט מיין רוקען זיך ניט בויגען
און קוקט דעם בייז גלייך אין די אויגען;
און גאָט האָט מיר געשיינקט א צונג,
א שאַרפען, ווי א שאַרפען קלונג,—
אויב איר זענט שטיין — איז זי אַן אייזען,
אויב איר זענט אייזען — איז זי שטאָל...
איך קום, איך וועל זיך נאָר באַווייזען—
און איר וועט אויפשטעהן מיט א מאָל!״...
איצט שטעה איך אונטער אייער טיר—
און אָפּגענומען איז מיין לשון;
עס הייגגט א שווערע נאַכט אויף מיר—
מיין פונק, מיין ליכט איז אויסגעלאָשען.
מיך האָט באַגעגענט שפּאָט און שאַנד,
איר האָט פאַר מיר די טיר פאַרמאַכט—

און אָפּגעשטויסען איז גאָטס האַנט
און גאָטעס וואָרט איז אויסגעלאָכט...

איך האָב שוין מער קיין שפּראַך פאַר אייך—
פאַר אייך איז פרעמד און טויט גאָטס שפּראַך.
איך האָב געזאָגט איין וואָרט — האָט דאָס
דער ווינט פאַרטראָגען מיט איין בלאָז;
נאָך איינס האָב איך געזאָגט — איז דאָס
געפאַלען, ווי אַ פונק, אויף גראָז—
נאָר טרוקען איז געווען דאָס גראָז
און אויסגעברענט האָט דאָס מיט רעש
און ס'איז דערפון געוואָרען אַש.
האָב איך אַרויסגעלאָזט אַ קול—
האָט דאָס געטראָפען ווי אַ קויל
און ווי אַ דונער דורכגעלאָפען
אין מיטען שיינעם, העלען טאָג
און גלייך אין הארצען אייך געטראָפען—
און אויסגעבראָכען האָט די קלאָג!
און אויסגעשאָסען האָט די טרער!—
נאָר, וועה מיר! פאַלש איז אייער ג'וויין!
ניט קיינער, קיינער גלויבט אים מער,
ניט גאָט, ניט איך, ניט איר אַליין...

בין איך צו אייך אין שמוץ געקראָכען
און אַלע קליידער איינגעריכט,
כ׳האָב מיט די הענט פאַר אייך געפראָכען
און הילף בּאַ אייך פאַר אייך געזוכט...
נאָר קיינער קומט צו הילף ניט, קיינער,
און איך בין איינער, איינער, איינער...
מיין תפלה האָט געהערט די וואַנט,
איר האָט פאַר מיר די טיר פאַרמאַכט;
און אָפּגעשטויסען איז גאָטס האַנט
און גאָטעס וואָרט איז אויסגעלאַכט!..

נאָר ווייסט, איר אומגליקליכע, ווייסט —
איך האָב ניט מער פאַר אייך קיין טרייסט...
איך האָב אַ וואָרט, אַ שרעקליך וואָרט,
וואָס וועט אייך הויבּען פון דעם אָרט;
וואָס וועט דאָס ליכט אייך מאַכען שוואַרץ
און וועט פאַרסמ׳ען אייך דאָס האַרץ,
אין מויל פאַרגיפטען אייך דעם ביסען
און ביטער מאַכען אייך דאָס ברויט,
דאָס לעבען וועט דאָס אייך פאַרמיאוס׳ען
און וועט ניט געבען אייך דעם טויט...
ניטאָ פאַר אייך קיין וואָרט נחמה!
איך האָב פאַרברענט שוין מיין נשמה
און האָב מיין בונד מיט אייך צעריסען...

צעבראָכען ליגט אין דר'ערד מיין מוט—
איך וועל אויף אייך מיין גאַל אויסגיסען
און וועל באַשפּייען אייך מיט בלוט...

און גאָט האָט מיר געזאָגט אזוי:
„דאָס לעצטע מאָל שריי אויס אָן ,אוי'!
און גיב אַ קרעכץ צום לעצטען מאָל,
אַז ציטערען זאָל באַרג און טאָל;
און נעם זיך אָן מיט גאַל און זאָג:
הערט, טויבע, הערט!
עס געהט אַ טאָג,
איך לאָז אַרויס אַ זון פון רעכט
און וועל די וועלט מיט ליכט באַגיסען—
נאָר איר אַליין וועט בלייבען קנעכט
און וועט קיין טראָפּען ליכט געניסען...
און בלינדערהייט, מיט זין און טעכטער,
וועט איר אַרומלויפען פאַרסממט
אַהין, אַהער, פאַר טויזענט מייל,
און בעטען, חלש'ען אַ שטראַל...
נאָר אייך באַגעגענט אַ געלעכטער,
וואוהין איר קומט, האָט איר פאַרזאַמט"...

איך שלים אויף אוצרות לעבען, מאכט,
און ימים פרייד וועל איך צעגיבען—

נאָר איר אליין וועט זיין פאַרשמאַכט
און אייער קוואַל וועל איך באַטריבען;
און טרוקענע, מיט זין און טעכטער,
וועט איר אין פרעמדע טירען קלאַפּען,
מיטן פּנים צו דער ערד צופאַלען
און איבער פרעמדע קוואַלען קניען
און דאַרשטיג אייער האַלז אויסציהען
און בעטען, חלש'ן — אַ טראָפּען...
נאָר איך באַגעגנט אַ געלעכטער,
פאַר איך פאַרשלאָסען אַלע קוואַלען.

איך שיק אַראָפּ אַ מילדען גייסט,
וואָס פרישט ווי טוי פון גאָט און ווייזט
אַ נייעם וועג צו נייע הימלען—
נאָר איר וועט טרוקען זיין, ווי שטרוי,
און ניט אויף אייך וועט פאַלען טוי,
איר? — איר וועט אייביג פוילען, שימלען.
און אויב ס'איז נאָך פון פריהער געבליבען
אַ פונק פון גייסט, געפיל און גלויבען,
אַן ערנסטער זיפץ, אַ הייסע טרער — —
וועל איך דאָס איינציגוויין אָפּרויבען.
און אייער האַרץ וועט בלייבען לער
אָהן טעם, אָהן ריח, אָהן לייב און לעבען...

און ווּיסט וועט ווערען אייער צעלט,
און אומשלעפען וועט איר זיך מידע,
ווילד-פרעמדע אויף אַ פרעמדער וועלט
און בעטלער אויף אַ רייכער סעודה,
און שטעהענדיג בּאַ פרעמדע שוועלען,
וועט איר די וואונדען זיך אויפדעקען
און וועט פאַר פרעמדע זיי אויסשטעלען,
אַ ציטערדיגע האַנט אויסשטרעקען
און בעטען הילף אויף בעטלער-לשון—
נאָר אויסבעטלען וועט איר פאַר געלט,
און לעבען וועט איר פאַר אַ גראָשען...

און שווער וועט אייך דאָס לעבען ווערען—
אַ לאַנגע נאַכט און ניט איין שטערען...
און אייער קרעכץ פאַרטראָגט דער ווינט
און אייער קול וויל גאָט ניט הערען...
און שרעקליך גרויס וועט זיין די נויט,
ווי גרויס און שרעקליך איז די זינד;
און איר וועט חלש'ן דעם טויט
און בּיינקען וועט איר נאָכן לעבען...
נאָר גאָט וועט אייך ניט בּיידע געבען...
און שרעקליך וועה וועט זיין דער שמאַרץ...
אַפילו אייער אייגען האַרץ
וועט אייער אייגען מויל ניט גלויבען...

איר וועט זיך פּרובען הויבען, הויבען—
אַן אָטעם טון — און וועט ניט קאָנען.
דאָס איז אַ קבר, נאָר באַגראָבען
זענט איר דאָרט לעבעדיגערהייט...
דאָס איז אַ פייערדיגער גיהנם,
וואָס וועט קיין ענדע קיין מאָל האָבען—
נאָר ס'איז אַ גיהנם אָהן אַ טויט...

און גאָט זאָגט מיר:
„איצט געה אַראָפּ
צום טעפּערס הויז און קויף אַ טאָפּ,
און טו אַ וואָרף, און זאָג דערביי
שטאַרק הויך, אַז יעדערער זאָל הערען:
‚אַזוי וועט איר צעבראָכען ווערען!'
און רייד ניט מער, ניט וויין, ניט שריי,
בויג אָן דעם קאָפּ און ווער פאַרשטומט — —
עס געהט דער טאָג, ער קומט, ער קומט"...